

Hoofstuk 3

Joodse siening van die skepping van God en die mens se verantwoordelikheid

3.1 Joodse siening

Wanneer ondersoek na die Ou-Testamentiese getuigenis aangaande die mens se verantwoordelikheid teenoor die natuur gedoen word, moet daar na die opvatting oor reg en geregtigheid in die Bybel gekyk word, omdat die mens se verantwoordelikheid teenoor die natuur, direk afgelei word van sy siening van reg en verkeerd (צְדָקָה - geregtigheid).

Wanneer na die reg in die Ou-Testament verwys word, moet in ag geneem word hoe die reg in die hele samelewingsverband gefunksioneer het. Elke regstelsel is altyd deel van die gemeenskap waaruit dit voortkom, en waarin dit funksioneer. Terwyl die orde wat daar in die diereryk is, die gevolg is van hulle instinktiewe optrede, is die menslike reg aangeleer, en word dit oorgedra van geslag tot geslag. Daar moet ook daarop gelet word dat elke definisie van 'n sosiale norm, en elke definisie van 'n beginsel of 'n aanname van die reg in die Ou-Testament, slegs die ideologiese reël weergee, en nie noodwendig so deur elke samelewing toegepas is nie.

Dit kan wel aanvaar word dat die reg, soos dit in die Ou-Testament weergegee word, deur die Ou-Testamentiese samelewing eerbiedig sou word, ooreenkomstig die verbond wat Jahwe met hulle gesluit het (*Ek sal vir julle 'n God wees, en julle moet vir My 'n volk wees – Gen. 17:7*). Die implikasie van hierdie verbond is dat Israel aan God verantwoording moes doen vir al hul dade (Deist en Vorster 1986:178). Volgens Deist en Vorster (1986:178vv) kan daar in

dié verband van die Ou-Testament 'n tweërlei regstelsel aangetref word, naamlik die bo-persoonlike / onpersoonlike reg en die persoonlike reg.

3.1.1) Bo-persoonlike- of onpersoonlike reg (Goddelike reg)

In die Ou-Testament word daar rekening gehou met regsbeginsels waaraan alles en almal, mens, dier, plante, selfs die gode aan God ondergeskik was. Daar is 'n gegewe orde waaraan die natuur en die mens onderworpe is (Deist en Vorster 1986:178).

Die onpersoonlike reg is, soos die naam aandui, 'n reg wat nie aan 'n sekere persoon of instansie gekoppel kan word nie, maar aan 'n hoër reg. In die Kanaänitiese mitologie gehoorsaam ook die gode hierdie orde: As die herfs kom, gaan Baäl, die vrugbaarheidsgod, na die onderwêreld, en word eers in die lente weer bevry. In die herfs regeer die god Mot (Deist en Vorster 1986:178).

Die profete in die Ou-Testament het baiekeer 'n vergeefse stryd teen die Baäl-godsdiens gevoer, en daarom kan aangeneem word dat hierdie siening ook met tye in Israel gedeel is (De Vaux 1961:143).

As Job as 'n voorbeeld gebruik word, word God dikwels in die Ou-Testament voor die "gereg" gedaag, sodat sy regverdigheid getoets kan word. (Die hele teodiseë probleem van die Ou-Testament word gegrond op die siening dat God aan 'n hoër reg verantwoording moet doen.)

Die probleem wat Israel met hierdie regsbeginsel gehad het, was dat niemand hierdie beginsel ten volle kon nakom nie, omdat dit 'n regsbeginsel was waaraan die mens maar net tydelik kon verantwoord, en waaraan selfs God "gebind" was. Dit gaan in die onpersoonlike reg nie om 'n etiese regsbeginsel nie, maar 'n beginsel, waarvolgens die beste optrede van die mens is om te sorg dat hy in harmonie met die "natuurreg" leef (Deist en Vorster 1986:180). Daarom word die

rituele en rites so getrou uitgevoer, want chaos bedreig altyd die orde, en chaos in die mens se lewe is 'n oortreding van die bo-persoonlike regsbeginsel.

Die Torah onderskei tussen wat heilig en wat profaan is (Lev. 11), en die uitvoering van seremonies en rites deur die priesters en leke (Lev. 1,3,6 en 7). Hierdeur word die nakoming van die onpersoonlike reg beantwoord, maar die oortreding van die Wet van die Here is 'n direkte oortreding van die bo-persoonlike reg, en moet daarom gestraf word, om harmonie tussen God, mens en natuur te verseker.

Deist en Vorster (1986:179) is van mening dat dit hieruit duidelik is dat die Ou Testament te doen het met 'n regsbeginsel wat ook as natuurreg beskryf kan word, met ander woorde: 'n reg wat uit die alledaagse lewe afgelei moes word (en uit die Torah). Net 'n dwaas sou die reg uittart, terwyl dit wys is om jou by die neergelegde reëls te hou. Die oortreding van die taboes in die samelewing het outomaties die straf van die Here oor die samelewing gebring. Daarom was die oortreding van 'n taboe onmiddellik met die dood strafbaar, of met verbanning uit die gemeenskap (vergelyk Eks. 21:12, 15-17).

Die neergelegde reëls, soos vervat in die Torah het ook reëls vir die mens se houding teenoor die natuur bevat (Hoofstuk 4). Dit is hier ook nodig om op te merk dat die mens se verantwoordelikheid teenoor die natuur in die kader van die taboe-reg geval het, en daarom kon die mens nie net teenoor die natuur optree soos hy wou nie, omdat hy teenoor die onpersoonlike reg verantwoording moes doen.

White (1967:1204) se standpunt is dat die Joodse, en later die Christelike verstaan van die Ou Testament verantwoordelik is vir die ekologiese probleem. Die gevolgtrekking wat egter uit die bostaande inligting gemaak kan word, bewys

die teendeel: as die taboe-reg dan wel in Israel gegeld het, sou dit onmoontlik wees vir die Jood om hom aan die natuur te vergryp!

3.1.2) Die persoonlike reg (Menslike reg)

Die persoonlike reg is die regsbeginsel wat algemeen in die Ou-Testament aangetref word. Die persoonlike reg impliseer dat die individu en die gemeenskap in sy optrede teenoor 'n persoonlike regsinstansie verantwoording moet doen.

Alle reg, ook die offervoorskrifte, staan onder die bevel en gesag van God. In die persoonlike regsperspektief kan God nie tot die gereg gedaag word nie, omdat Hy die Soewereine is, wat betroubaar en regverdig is.

Die persoonlike reg sou impliseer dat wat God doen reg is en voorts is "reg" gehoorsaamheid aan God se reëls en wette. Die doen van die wette van die Here word nou die etiek van die samelewing.

Die mens is verantwoordelik vir hulle optrede teenoor mekaar en teenoor die skepping, omdat God dit van hulle eis:

a) God is die Wetgewer

Die mag wat die koning, die staat en die individu besit, is afgelei van die mag wat die Here aan hulle gee.

b) God is self die Wetstoepasser

Die natuur is aan die mens gegee vir hulle versorging, en hulle onderhoud, maar God eis verantwoordelikheid.

3.1.3) Die Joodse opvatting oor reg en geregtigheid

Die basiese van die persepsie van die Jode aangaande die skeppende samewerking tussen God en die mens, is dat die mens onderdanig is aan God, wat beteken dat die mens op twee maniere oor die skepping moes regeer:

-
- 1) Reg (מִשְׁפָּט) – wat beteken dat die mens, met inagneming van die Goddelike Raad (עֵדָה), oor die skepping heers.
 - 2) Regverdigheid (צְדָקָה), wat inhou dat die mens sy oordeel oor reg en verkeerd, so sal gebruik, dat dit in ooreenstemming met die Raad (עֵדָה) van God is (m.a.w. in God se Wil).

Volgens die Jode het God die reg (מִשְׁפָּט) eers na die sondvloed aan die mens gegee, nadat God met die mens 'n verbond gesluit het (Gen. 9:1-17, en veral verse 11-13(a): “En Ek rig my verbond met julle op, dat alle vlees nie meer deur die waters van die vloed uitgeroei sal word nie, en dat daar geen vloed meer sal wees om die aarde te verwoes nie... my boog gee Ek in die wolke...”). Hier gee God dit aan die mens deur 'n verbond, dat Hy respek het vir menselebens, en die lewens van die diere. Om hierdie respek vir die lewe verder uit te brei, verbied God die mens om dierebloed te eet (vergelyk Lev. 7: 26-27), want bloed is die simbool vir lewe (נֶפֶשׁ), en word die doodstraf ingestel op die mens of dier, wat onnodig bloed vergiet (Eks. 21:12-36). Hierdie reg en regverdigheid word ingestel, sodat reg van die Woord van God afhang, en regverdigheid aan die uitleef daarvan. “Reg” was daarom nie kreatief (mensgemaak, en menslik toegepas) nie, maar afdwingbaar.

So is die reg (מִשְׁפָּט) van God deur die patriargale tydperk toegepas, op elkeen wat die verbond van God met die mens verbreek. In ooreenstemming met God se verbond met die aartsvaders, word die dekalog ingelui deur die bevestiging:

אֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים:

“Ek is JHWH jou God, wat jou uit die land van Egipte, uit die slawehuis uitgelei het.” (Eks. 20:2–vry vertaal).

Daarom is elkeen wat JHWH as hulle God erken, gebind deur sy “reg en regverdigheid”, en dit bepaal hulle optrede teenoor mekaar en sy skepping (De Fraine 1963:149-150)

Die verbod om die natuur te aanbid, en sy ooreenstemmende, die verbod om “gesnede beelde” te maak, bevestig dat Israel gebind word aan ‘n monoteïsme, wat hulle anders maak as enige van hulle bure, wat politeïsties in aanbidding was. Nou is God se מִשְׁפָּט en צְדָקָה afdwingbaar op elkeen wat die Verbond van JHWH erken. Vir die Jode was מִשְׁפָּט die teenoorgestelde van קְדוּשָׁה (heiligheid). As die mens nie heilig gelewe het nie, was die מִשְׁפָּט (oordeel, regspraak) van JHWH op hom, en moes die samelewing hierdie reg uitoefen namens JHWH.

Regverdigheid was om reg te lewe (heilig), en om ooreenkomstig die samelewing se standarde te lewe, wat op hul beurt weer verantwoording doen aan JHWH, en volgens sy עֲדָה (raad / wil) moet leef.

Regverdigheid het onder meer ingehou dat die mens die “dom diere” menslik moes hanteer: ‘n Os wat geval het moes met dieselfde deernis opgehelp word as die mens (Deut. 22:4); ‘n dier wat vir arbeid gebruik word, mag nie gemuilband word nie (Deut. 25:4); ook mag verskillende spesies diere, wat in krag van mekaar verskil, nie saam in dieselfde juk trek nie (Deut. 22:10); en ook die seën van die Sabbat (die rusdag) mag die diere en die land nie ontnem word nie (Deut. 5: 14).

3.1.4) Die afdwingbaarheid van reëls en wette in die persoonlike regsisteem

Die vraag is tot dusver: of die taboe-reg (3.1.1) wel gegeld het in Israel?

In die geskiedenis van Israel was daar verskillende wetstoepassers, wat deur die Here aangestel is om die reg en geregtigheid te handhaaf.

Die mens se verantwoordelikheid teenoor die samelewing en die skepping, is deur hierdie regsinstansies beheer, en gestraf. Soos gemeld was hierdie regsinstellings weer op hulle beurt aan God verantwoording verskuldig.

Hier word die regeringstelsels net kortliks genoem (De Vaux 1961:143-160)

3.1.4.1) Familieregerings

‘n Familie bestaan uit ‘n familiehoof met sy geslag, tot in die derde en vierde geslag en al hulle kinders, en kindskinders en huishoudings. Die familiehoof is die patriarg, bygestaan deur die familiehoofde van die ander kleiner gesinne.

3.1.4.2) Sibberegerings (“clans”)

Dit is ‘n aantal uitgebreide gesinne. Die patriarge van die verskillende gesinne vorm die raad van die oudstes, en die hoof van die belangrikste familie, is die hoof van die sibbe. Wanneer iemand die wet van Jahwe oortree het, is hy voor die oudstes in die stadspoort gedaag (vergelyk Gen. 23:10,18; Am. 5:10, 12, 15; Jes. 29:21; Sag. 8:16)

3.1.4.3) Multisibberegerings

Dit is ‘n aantal bloedverwante sibbes. Die patriarg van die mees senior sibbe sou die hoof wees. Dit blyk uit die Ou-Testament dat

hierdie tipe regering tydens die Riggerstyd die reg en geregtigheid in Israel gehandhaaf het.

3.1.4.4) Stamregering

Hierdie regering het bestaan uit 'n aantal multisibbes, nie noodwendig meer bloedverwant nie, wat veral tydens militêre bedreiging regeer het.

3.1.4.5) Formele regering

Die formele regering was die staat, wat die reg van die individu en die skepping moes handhaaf. Hierdie regering word veral in die koningstydperk aangetref.

Uit die bostaande moet afgelei word dat, al het die regeringstelsels in Ou Israel gewissel, die regeringsmag steeds direk van die Here kom, en die mens daarom met verantwoordelikheid teenoor die samelewing moes optree. Die taboe-reg het dus gegeld in die vorm van wetstoepassers, wat die bo-persoonlike (God) verteenwoordig het.

Die bostaande regeringstelsels moes toesien dat die reg en geregtigheid van Jahwe gehandhaaf word, in die persoonlike reg, en daarom sou dit nie moontlik wees om die Joodse beskouing van die Ou-Testament, te verteken as 'n "burden of guilt" (White 1967:1206) in die huidige debat nie.

Die reg en geregtigheid, wat wel streng deur die samelewing toegepas is, het nie voorsiening gemaak vir die moontlikheid om die natuur (as gawe van God) te misbruik nie.

3.2) Die Verhouding God en kosmos in die Ou-Testament

3.2.1) Die Kosmos

Die Joodse verstaan van die kosmos, het 'n direkte verband met hulle verstaan van die mens se verantwoordelikheid daarteenoor, in die sin dat hulle die kosmos beskou het as 'n geskenk uit God se hand aan die mens, en die mens het 'n verantwoordelikheid om reg (met מִשְׁפָּט en צְדָקָה) daaroor te heers. (Oehler 1882: 168).

In die Joodse geskiedenis, is daar basies 3 belangrike momente voor die koningstydperk, wat deur die P-bron uiteengesit word (Gottwald 1985:171):

- 1) Die skepping van die kosmos (Gen. 1-2). Hierin word uitdruklik gesê dat dit die God van die Jode is (אֱלֹהִים), wat geskep het.

Let veral op Genesis 2:1-2:

וַיִּכְלֹ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל-צְבָאָם:¹
וַיִּכַּל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת²
בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְכַל-מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה:

“En so is die hemel en die aarde met hulle ganse leërmag voltooi. En God het op die sewende dag sy werk voltooi wat Hy gemaak het, en op die sewende dag gerus van al sy werk wat Hy gemaak het”.

- 2) Die bou van die tabernakel (Eksodus 39)
- 3) Verdeling van die land (Josua 18-19)

Die skepping van die kosmos is deur die Ou-Testament (en ook die Nuwe-Testament) gesien as 'n stabiele daad van God, wat nie verander mag word nie, maar in ooreenstemming met God se bevel bewerk moet word.

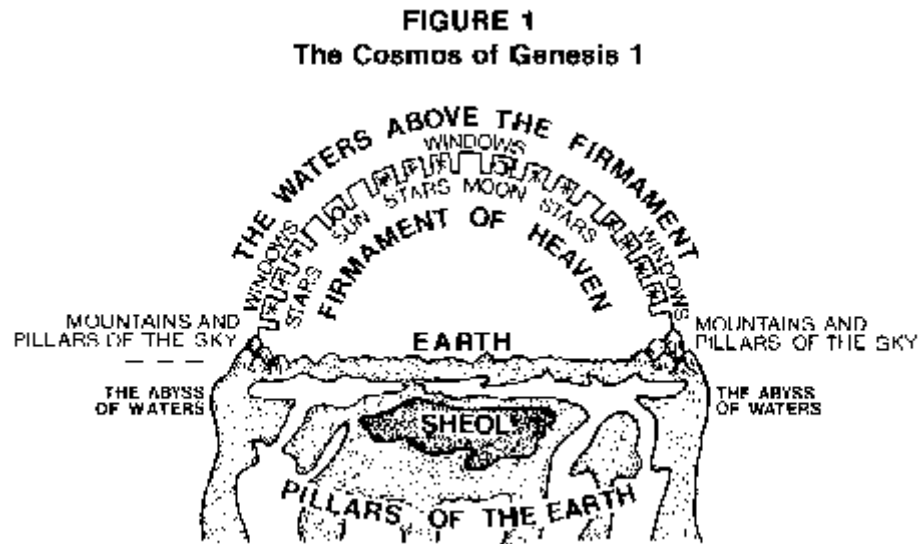
Wanneer die Ou-Testamentiese weergawe van die skepping tot die verdeling van die land bestudeer word, is dit duidelik dat die Ou-Testamentiese skrywers 'n direkte strukturele verband lê, tussen die skepping van die kosmos, en die oprigting van die tabernakel, en die suksesvolle vestiging in die beloofde land.

Sommige verklaarders wys daarop dat die Joodse verstaan van die skepping daarop sinspeel dat God reeds by die skepping die kultusinrigting, soos dit in die Pentateug veronderstel word, in gedagte gehad het (Gottwald 1985: 473).

Die verbond met Noag het nog nie melding gemaak van die eet van vleis of offers van diere nie, ook het dit nie voorsiening gemaak vir die siviele reg om oortreders teen die natuur en die mensdom te straf nie, maar dit was reeds veronderstel, en word eers later eksplisiet genoem. In die Mesopotamiese skeppingsverhale, word daarop gewys dat die skeppende god die chaos van die elemente in orde verander (sien hoofstuk 2 hierbo). So vertel Genesis dat dit nie die god *Marduk* is wat geskep het nie, maar *Elohim*. Net soos wat God die chaos (תְּהוֹם וָבְהוֹת - woestheid en leegheid Gen. 1:2) in die kosmos in orde verander het, so het Hy weer die chaos met die ark van Noag oorwin, en die sonde van die kosmos en sy inwoners weggeneem deur 'n kultus te skep, waarin Israel hulle God in reg en geregtigheid kan ken en dien. Daarom het die tabernakel vir die Ou-Testamentiese gelowige die standvastigheid van God se heerskappy gedra.

Die "wêreldbeeld" van die Ou-Testament is 'n plat aarde, wat deur die uitspansel (רָקִיעַ) omring word, met dreigende afgronde (die doderyk / sheool)

Gottwald (1985:476) skets die wêreldbeeld van Genesis 1 in die volgende figuur:

Hiërdie kosmos is 'n wetties-regeerde omgewing vir die mensdom, wat gesimboliseer word in die ark van Noag en die tabernakel in die woestyn wat Godgegewe skuilplekke is om die mens te beskerm teen die chaos van sonde in die wêreld. Die vestiging van die tabernakel in Kanaän, simboliseer 'n "tweede skepping" (Gottwald 1985:475), waarin Israel 'n vaste "woonplek aan hulle God gee", sodat hulle daardeur die vernietiging van die sonde in die kosmos kan vryspring. Gottwald (1985:475) meen dat die priesterlike geskryfte en wette op daardie stadium in "reg en verkeerd" in die oë van Elohim ontwikkel het, en dat die kultus beheer word deur 'n hiërgargiese struktuur, wat verantwoordelik is vir die handhawing van die reg van die slaaf en vryman, en direk aan God verantwoording moet doen oor hulle optrede. Die kosmos het 'n eenheid in die skeppende en verlossende werking van God, maar alles wat reeds geskep is, het sy eie karakter, en sy eie definitiewe grense, wat nie gemeng mag word met ander skepsels, of oortree mag word nie, sodat die orde in die kosmos gehandhaaf kan word. Die geskape wêreld en die land Kanaän behoort aan God, en Hy stel self die reëls waarvolgens gelewe moet word. Oor die algemeen het die beginsels van Levitikus 16-27 die orde in die gemeenskap bepaal.

In die Ou-Testament word die bestaan van die wêreld, soos deur God geskep, basies op 3 maniere gesien:

- 1) Die skepping en onderhouding van die wêreld.
- 2) Die Goddelike voorsienigheid.
- 3) Die openbaring van God.

3.2.2) Die skepping en onderhouding van die kosmos

Die Mosaïese voorstelling van die instandhouding van die skepping van God, word deur 2 punte ondersteun te wete: dat God deur sy woord en deur sy Gees skep.

3.2.2.1) Skepping deur die Goddelike woord

Volgens Oehler (1882: 169) is die vorm wat die kosmos aanneem, die vorm wat God dit gewil het, deur die spreek van sy woord: God sê dat die dinge moet wees, en hulle is (Gen.1: 3, 6, 9).

Hierin bestaan die Joodse opvatting dat die wêreld deur 'n Goddelike daad ontstaan het, en dat dit nie maar bloot toevallig ontstaan het nie, want die woord het van die lewende God uitgegaan. 'n Voorbeeld hiervan is Psalm 33:9, waar die woord דְּבַר (die woord wat van God uitgaan) ooreenkom met קוֹל (die uitgesproke woord)⁶.

Hierdie opvatting van die Ou-Testament sluit dus enige teorieë oor die skepping van die wêreld, waar die Skepper nie betrokke was nie (bv. evolusieteorie), of waar die Skepper Hom van die wêreld onttrek het (bv. deïsme), uit.

Hierdie uitspraak van die Ou-Testament sluit daarom ook die emanasiële leer uit. Dit is die teorie dat daar in die begin niks was, behalwe woestheid en leegheid, en dat die kosmos, vanuit God uitgevloei het. Die skepping is dan dieselfde

⁶ Vergelyk in hierdie verband ook Ps. 33:6, Ps. 135:6

substansie as God, en niks anders as God self nie. Dit sluit ook die Oosterse skeppingsverhale uit, waar die skepping van die kosmos onderwerp word aan die noodsaaklikheid van die natuurelemente. (Neusner 1991:29-31).

Dit is wel op te merk dat die skepping van God in die Ou-Testament telkens op poëtiese manier verhaal word (vgl. Job 38:28 vv.), en dat dit om bogenoemde rede nie 'n wetenskaplike weergawe van die skepping is nie, maar soos God Hom aan die mensdom openbaar het (in poësie weergegee).

Daarom is die opvatting dat God uit niks geskape het nie, maar slegs deur sy woord en Gees, nie maar net 'n "dreaming weaving" (Huse 1983:15) van feite nie, maar die essensie van die Ou Testamentiese siening van die skepping van God. Omdat God geskep het, deur sy woord en deur sy Gees, het die mens daarom die verantwoordelikheid om die skepping wat God gemaak het, te waardeer (Huse 1983: 16).

3.2.2.2) Skepping deur die Gees van God

In die ou-Testament word geleer dat, alhoewel God van die wêreld nie geskei is nie, die wêreld tog van God onderskei word (Oehler 1882:170). Omdat die kosmos deur 'n Goddelike daad tot stand kom, en daarom van God onderskei word, het die lewe in die kosmos, nie die lewe van God daarin nie, maar 'n lewe as gevolg van die volheid wat God daaraan gee. Dit is juis wat God aan die mens in sy Woord openbaar, in die Gees van die HERE.

Die lewe van die skepsel, volgens die skeppingsverhaal, ontstaan nie a.g.v. die chaos aan die begin nie, maar lewe ontstaan a.g.v. God, wat die lewe "laat opspring" (מִקּוֹרַיִם - Ps. 36:10).

Die Gees van God word nie maar as 'n blote krag in die Ou-Testament voorgestel nie. Dit was teenwoordig in die skepping van die kosmos, en is steeds

teenwoordig wanneer die Alomteenwoordige God sy verbond met sy volk sluit, en telkemale herbevestig. Die Gees van God word in die Bybel nooit van die Woord van God geskei nie, maar is juis effektief werksaam in die skeppende woord. In Psalm 33:6 word die Gees as die woord van God gekarakteriseer (“Deur die Woord van die Here is die hemele gemaak en deur die Gees van sy mond hulle hele leër” - 1933-vertaling). Die alomteenwoordigheid van God in die kosmos, is juis vanweë die alomteenwoordigheid van sy Gees (vgl. Kleinert 1867:3vv).⁸ Die Gees van God word reeds in die skeppende woord van God geïmpliseer.

3.2.3) Die instandhouding van die kosmos

Die instandhouding van die kosmos word, aan die een kant, in die Ou-Testament onderskei van die skepping, maar aan die ander kant word die Goddelike werking in die skepping erken.

Alhoewel die skepsels selfonderhoudend en selfuitbreidend (“wees vrugbaar en vermeerder”) kan wees, word die instandhouding van die kosmos in die verbond met Noag (Gen. 8:21) aan God toegeskryf. In hierdie “kosmos-verbond” word die mens se verantwoordelikheid teenoor God aangedui as die תְּקוּת שָׁמַיִם וָאָרֶץ (reëls van hemel en aarde), waaraan die skepsels gebind is – Jeremia 33:25.

Die duur van die wêreld word deur die Goddelike alomteenwoordigheid bepaal: die afhanklikheid van die mens aan God staan voorop, en vandaar besef die mens sy afhanklikheid van die skepping van God.

Vir Huse (1983: 18) rus die versorging van die kosmos voortdurend op dieselfde beginsels as die skepping: dit verloop volgens die bevel van die Here, en Hy

⁸Vergelyk Jes. 42:5 - (Hy gee asem en Hy gee gees)

beveel aanhoudend (creatio continua). God gebruik die mens, wat Hy na sy beeld skape, om sy Wil op aarde deur te voer, en om sorg te dra vir sy skepping.

Prediker 11-12 stel die saak dat alhoewel die skepping deur God beveel, regeer en onderhou word, die mens egter moet verstaan dat dit op sigself leeg en verganklik is (Pred. 11:8), en die mens ook maar net geskape (בְּשָׂרָא - verganklike liggaam). God sal verantwoordelikheid eis van die mens oor sy dae (Pred. 12:14).

Selfs die hemel en aarde, alhoewel dit lyk of hulle bestaan verseker is, is nie ewig in dieselfde sin as God nie, maar is onderworpe aan verandering, soos Psalm 102 dit stel: “In die voortyd het U die aarde gegrondves, en die hemele is die werk van U hande. Hulle sal vergaan, maar U sal bly; ja, hulle almal sal soos ‘n kleed verslyt; U verwissel hulle soos ‘n kledingstuk, en hulle verdwyn. Maar U bly dieselfde, en u jare het geen einde nie”.

3.2.3.1) Goddelike voorsienigheid (God se betrokkenheid in die skepping)

Die weergawe van die skeppingsgebeure in Genesis 1-3 wys daarop dat die rede waarom God die mens en die aarde geskep het, ‘n daad van genade was. Hierna het Hy die sistematiese dae van die skepping gemaak. Die Goddelike sanksionering: “en God het gesien dat dit goed was” (Gen. 1:4,16,31) word as die bewys van die seën en genade van die Here op elke skeppingsdag en elke skepsel voorgehou. Elke geskape wese en elke geskape voorwerp (Gen. 1:31 - Die wêreld as geheel) is die voorwerp van God se goedkeuring, omdat dit met God se doel in die skepping ooreenkom (Oehler 1882:173).

In die hele skepping voltooi God die handeling sodat Hy tevrede is, maar die doel met die skepping word eers bereik, wanneer God die mens na sy Beeld skep. Van hierdie punt af kan bespeur word dat die finale doel van God se skepping die

verheerliking van die Allerhoogste is. Die hoogste roeping van die hele skepping is met ander woorde om die openbaring van God se mag te eer - die כְּבוֹד יְהוָה, en is daarom die voorwerp van God se welbehag (Ps. 104:31).

Vanuit die Ou-Testament (Ps. 104:28) kan die afleiding gemaak word dat die skepsel, wat in homself niks is nie, sin en betekenis kry, as dit gaan om die eer van die Here, en die nut wat dit vir die mens het, in die uitvoer van sy mandaat teenoor die skepping, om die rentmeester te wees van die goeie dinge wat God geskep het. In die Ou-Testament word die mens se doel weergegee dit is om God te eer (Pred. 12:14). Deur die sonde van die eerste mens en sy vrou is die mens se doel so versteur, dat hy nie meer die Beeld van God (kennis, geregtigheid en heiligheid) vertoon nie (Heyns 1970: 100). Daarom is hy dood in sy ongeregtheid, in so 'n mate dat selfs sy verantwoordelikheid teenoor die skepping van God daardeur verduister word. Dit beteken dat hulle mekaar en die skepping uitbuit, deur sy ongeregtheid, moordlustigheid en vernietiging (Heyns 1970: 102). Daarom vra die regverdige in Psalm 104:35 dat die goddeloses en die sondaars van die aarde vernietig moet word, sodat geregtigheid kan heers, en die mens God kan eer, soos sy doel is.

Deur die sonde van die mens word die lewe op aarde onderdruk (Gen. 6:3), en deur die mens se sonde word die hele natuur daardeur afgetrek tot die sonde en verganklikheid (Gen. 3:17 – “vervloek is die aarde om jou ontwil”), en die hele skepping word die voorwerp van God se vergelding.

Met hierdie gedeeltes kan geensins aangeneem word, dat God se oorspronklike plan met die res van die skepping naamlik om die mens te dien (Gen. 1:29-30), nou deur die mens se sonde tot niet gemaak word nie (Wijngaarden 1969:29). Ten spyte van die mens se sonde word die Here se bemoeienis met die mens en die skepping in die Noagitiese verbond herbevestig (Gen. 8:21 en 9:11).

Daar kan nie met Oehler (1882:176) saamgestem word dat God in Genesis 1:29 reeds die aarde aan die mens onderwerp as gevolg van die sondeval nie, omdat die sondeval daar nog nie plaasgevind het nie. Die onderwerping van die natuur is reeds deur God in Genesis 1:29 aan die mens opgedra, ongeag die sondeval.

God is daarom teenwoordig in die hele skepping (Ps. 65:3), maar die voorwerpe in die skepping is nie 'n *genius loci* van God se Gees nie, dit is voorwerpe van God se bemoeienis (Heyns 1970:102)(vgl. Ps. 65:6-9). Die Goddelike voorsienigheid reik ook uit na die diere van die veld: hulle wag op God, dat Hy hulle op die regte tyd moet voed (Ps. 104:27).

Daar is in die Ou-Testament nie 'n sweem van noodlot te bespeur, soos by die heidene (deïsme) nie. Daarom sal God nie toelaat dat sy volk sy eiendom (skepping) minag, en so die doel van die van die Here mis, naamlik om Hom te eer nie. Soos reeds gestel in 3.1.3 hierbo, maak die persoonlike- en onpersoonlike reg seker dat God deur die mens en sy optrede teenoor die skepping – dit is die natuur en die naaste, die eer kry (Deist en Vorster 1986:178).

3.2.4) Die verhouding: God en kosmos

Die Ou-Testamentiese beskrywing van die verhouding tussen God en mens, is alles behalwe, soos White dit stel, antroposentries.

Enige perspektief op die mens se verantwoordelikheid teenoor die kosmos, hetsy panteïsties, animisties of Christelik, moet rekening hou met die mens se siening van God, en daarom is dit hier van belang om te noem dat die Bybelse siening, en veral die Ou-Testamentiese lewens- en wêreldbeskouing, geensins antroposentries (die mens as kern) of biosentries (die aarde as kern) is nie, maar teosentries (Amerding 1973:6). Die God van die Bybel is die God wat daar was voor alle dinge tot stand gekom het. Alhoewel Hy in staat is om met sy skepping

te kommunikeer, (let op die antropomorfisme in Gen. 2)⁹ is Hy steeds groter en magtiger as enige van sy skepsels. Hy is die bron van die lewe, dit is Hy wat die asem in die mens inblaas (Gen. 2:7). Hy is die bepalende mag in die mens se geskiedenis, en nooit kan Hy verlaag word tot enige voorwerp waardeur die mens God identifiseer of aanbid nie, soos duidelik uitgespel in Deuteronomium 6:4 – “Hoor, Israel, die Here onse God is ‘n enige Here”.

Die mens word voortdurend aangesê (Ps. 8:4; 66:1-4; 103:20-22; 104) om hulle liefde vir die natuur in die konteks te sien dat dit die handewerk van die Almagtige is, en nie ‘n deel (substansie) van God nie (Amerding 1973:6). Dit is vanselfsprekend dat as die mens die God van die natuur liefhet, hy ook sy werke sal liefhê, en waardeer (Heyns 1970:102). Hierdie verstaan van die skepping maak dat die mens en die natuur met ‘n spesiale waardigheid geklee is. Die probleem met hierdie stelling is dat die waardigheid van die natuur, ook vanuit die panteïsme en animisme afgelei kan word. Daarom moet gevra word na die implikasies as God na die vlak van die natuur verlaag word, of die natuur na die vlak van God verhoog word? In die Babiloniese beskouing van die heelal is ‘n voorbeeld hiervan gesien (Lloyd 1961:261):

Enuma Elish, die verteenwoordiging van die gees van die skeppergod in die derde- en tweede millennia vC, is die gewone voorstelling van die panteïsme, en die opmerklike is dat die kosmos geskep is deur sekere gode, en elke element in die heelal verteenwoordig die godheid. Voortspruitend uit die mens se siening van die godheid, het die samelewing die natuur gesien, nie as “dit” nie, maar as “u”. Amerding (1973:6) sê na aanleiding van die Enuma Elish as antwoord op White: “even Lynn White himself seems to long for the good old days when the groves were sacred.”

⁹ Antropomorfisme = Die taalverskynsel in die Hebreeuse poësie waar God voorgestel word as ‘n menslike wese, met menslike kwaliteite bv. die aarde is die voetbank van sy *voete*.

Vir die Ou-Testament en vir die gelowige is God die God van die skepping (Gen. 2:4; Ps. 8:4 ; 47:1-3) en verhewe bo alle ander gode (Ps. 97:9). Die plantwortels en die berge kan waardeer word vir hulle orde en skoonheid (Ps. 8), maar is nooit die verpersoonliking van God nie (Jer. 7:16-29; 10:1-5)! (Amerding 1973:6).

Die Bybelse siening is nie dat die mens die skepping se geheime as die misterie van die goddelike behoort te sien nie. Deur die bestudering van die skepping, behoort die mens tot die besef van die misterie van God te kom (Van Bavel 1990:26). Vir die Babiloniërs was daar nie iets in die skepping om te waardeer nie, want die skepping was gevrees, nie waardeer nie! (Amerding 1973:6).

Alhoewel God in die Joodse skeppingsgebeure in sy skepping teenwoordig is, is daar ook die afstand (transendensie) tussen God en skepping, in die sin dat God die Skepper en die Opdraggewer (Wetgewer) is, en die mens die uitvoerder daarvan, wat aan God verantwoording doen. In Genesis 2:4 word geïmpliseer dat God ten volle in beheer van sy werke is, wanneer Hy die hemel en die aarde skep (letterlik: maak - עָשָׂה). Hierdie gedeelte mag nie gesien word as 'n primitiewe skeppingsmitologie nie, maar dat dit handel oor 'n God wat naby aan die skepping kan wees, sonder dat Hy daarmee hoef te vermeng. Hier is beslis nie sprake van 'n antroposentrisme of biosentrisme nie, maar van 'n duidelike teosentriese gedagtelyn, waar God en kosmos in 'n spesiale verhouding staan, maar God steeds onderskei word van die skepping (Van Bavel 1990:30).

3.3) Heidense invloed op die Joodse siening van die skepping?

Die vraag is nou ook al deur geleerdes gestel: of dit nie moontlik was dat Israel se denke ten opsigte van die skepping van God, deur die omringende volke beïnvloed kon wees nie? (Gottwald 1985:423).

Daarteenoor sien Kolb (s.a:121) hierdie 3 elemente in animisme, wat geensins by Israel op enige stadium teenwoordig was nie:

-
- 1) die geloof in die bestaan en werking van geeste, wat hulle van die wêreld afgeskei het.
 - 2) die daarmee verwante erediens van voorvaders, helde en diere (bv. totemisme).
 - 3) die oortuiging dat die skadelike of heilsame werking van dinge in die natuur, aan 'n inwonende siel toegeskryf kan word ("*genius loci*"-*White*). Hieruit moet die aanbidding van sekere voorwerpe (stene, berge, bome) verstaan word.

Alhoewel dit vasstaan dat Israel nie in 'n vakuum geleef het nie, en dat sekere van hulle opvattinge oor die reg en offers wel in 'n mindere of meerdere mate beïnvloedbaar was (De Vaux 1973:433-446), en dat die Babiloniese skeppingsverhaal wel 'n invloed gehad het op die skeppingsgebeure se weergawe in Genesis 1-3 (hoofstuk 4), kan daar nie tot die gevolgtrekking gekom word dat Israel op enige stadium van hulle bestaan Jahwisme vir animisme geruil het nie. Selfs nie in die dae toe Israel grootliks deur Babilonië in die ballingskap beïnvloed was nie (De Vaux 1973:433).

Van die vroegste tye moes die HERE die volk Israel waarsku teen vermenging van hulle Godsdiens (sinkretisme). Reeds in die woestyn, met die uittoeg uit Kanaän, het die HERE die volk gewaarsku dat hulle nie die denkbeelde van die heidense volke moes opneem nie. In Eksodus 20:3 word uitdruklik gesê: "Jy mag geen ander gode voor my aangesig hê nie". Tog was daar 'n mate van sinkretisme in Israel teenwoordig (anders sou die profete nie so heftig hierteen uitgevaar het nie—vgl. Jer. 10), maar nooit in die rigting van animisme nie (De Vaux 1973: 433). Tog het Israel nie die probleem van die mens se verantwoordelikheid teenoor die natuur vergeet, of misbruik nie (De Vaux 1973:440-441)!

3.4) Samevatting

Vanuit die voorafgaande het dit duidelik geword dat Israel se siening oor die Here uniek was. Daar was in Israel 'n persoonlike regstelsel, wat voorsiening gemaak het vir die straf wat moes volg op die oortreding van die wet van die Here. God is gestel as die wetgewer en die Wetstoepasser. Die mens het 'n verantwoordelikheid teenoor die skepping, omdat God dit deur die reg en deur sy regverdigheid van hom eis. God is in die Ou Testament die Skepper van die kosmos, maar ook die Onderhouer. Die mens se verantwoordelikheid het dus behels dat God geëer moet word in sy optrede, en dit deur Hom te dien. Israel was dus geensins in hulle siening oor die skepping en die mens se verantwoordelikheid deur die Naby-Oosterse volke beïnvloed nie.